

Sándor Zsuzsanna
A Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Pedagógiai Karán
angol nyelvből doktorál, Nyitrán él,
e-mail: zuzana.sandorova@ukf.sk

A szociolingvisztikai kompetencia fejlesztése az idegennyelv-oktatásban

A Katedra folyóirat legutóbbi számában már foglalkoztunk az interkulturális kommunikációs kompetencia témakörével – röviden vázolja azon készségek aspektusait, melyek az alapszintű középiskolai idegennyelvi órákon fejlesztésre szorulnak. Az utóbbi hónapok nemzetközi tragédiái mint az idegengyűlölet és az intolerancia megnyilvánulásai alátámasztják azokat az oktatási elméleteket, melyek szerint kulcsfontosságú, hogy a nyelvtanulók ne csak az adott idegen nyelvet sajátítsák el, de megismerjék azokat a kulturális aspektusokat is, melyek a céltársadalom mindennapjait jellemzik. Ellenkező esetben ugyanis a céltársadalomban tapasztalt kulturális sajátosságok sokszerű hatással lehetnek a nyelvhasználóra, amelyek gyakran az adott kultúra iránti ellenszenvhez vagy más konfliktusokhoz vezethetnek. A cél tehát a nyelvtanulók interkulturális kommunikációs készségének (IKK) fejlesztése, amely magában foglalja az adott idegen nyelv kulturális vonatkozásainak elsajátítását is.

Az Európai Tanács által kidolgozott Közös Európai Referenciakeret: a nyelvtanulás, nyelvtanítás és értékelés (röviden KER, angolul: Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment, azaz CEFR) az IKK öt összetevőjének fejlesztésére hívja fel a figyelmet. A dokumentum szerint fontos, hogy az idegen nyelvi tanórák keretein belül a nyelvi (lexikális, grammatikai, szemantikai, fonológiai, helyesírás, helyes kiejtés) kompetenciák kialakítása mellett kellő figyelmet szenteljünk a szociolingvisztikai, prag-

matikai, szociokulturális, valamint paralingvisztikai kompetenciák fejlesztésének is.

A tanulmány további része elsőként a szociolingvisztikai kompetencia témakörében próbál útmutatást adni azzal kapcsolatban, hogy az idegen nyelvi oktatáson belül pontosan mely aspektusokkal szükséges foglalkozni, valamint azzal kapcsolatban is, hogy mindezt hogyan, milyen módszerek segítségével tegyük.

„Mivel a nyelv szociokulturális jelenség”, fontos, hogy a nyelvtanulók elsajátítsák azokat a nyelvi ismereteket, amelyek „a nyelvhasználat társadalmi dimenziójának kezeléséhez szükségesek”. A következő kérdéskörök tartoznak ide: „a társadalmi viszonyok nyelvi jelölése, az udvariassági szokások, a népi bölcsesség kifejezései, stílusrétegbeli különbségek, dialektus és akcentus” (KER, 2002, 143). Mivel azonban a szociolingvisztikai kompetenciákon belül a B1-es, ún. „küszöbszintig” bezárólag leginkább a társadalmi viszonyok és az udvariassági szokások jelzései elsajátítására kell fektetni a hangsúlyt, a továbbiakban főként ezek az aspektusokkal foglalkozunk.

Elsőként tehát a társadalmi viszonyok nyelvi jelölésének kérdéskörét vizsgáljuk meg, mely további részterületekre bontható. Először is fontos, hogy a nyelvtanuló – korára és tudásszintjére való tekintet nélkül – elsajátítsa az üdvözlések különböző formáit, figyelembe véve, hogy épp megérkezik valahova (pl. *Hello*. 'Szia!', *Good evening*. 'Jó estét!', stb.) vagy távozni készül (pl. *Good-bye*. 'Viszontlátásra!', *See you*. 'Szia!', stb.). Nem

kevésbé fontos szempont az sem, hogy a személy, akinek köszön, közeli barátja (pl. *Hi*. 'Szia!', stb.) vagy rangban/korban felette álló egyén (pl. *Good morning*. 'Jó napot kívánok!' stb.).

Az üdvözlésekhez szorosan kapcsolódnak a különböző megszólítási formák is, melyek helyes megválasztása legfőképpen annak függvénye, hogy mekkora távolságtartást kíván az adott kommunikációs helyzet. Tehát pl. az angolnyelv-tanulónak tudatosítania kell, hogy a *Your Majesty* 'Felsőség!' megszólítással elég, ha II. Erzsébet angol királynőt tiszteli meg, míg az idegennel szemben a *Sir!* 'Uram!', *Madam!* 'Asszonyom!' kifejezések a megfelelőek, tanárait pedig azok családnevét használva (pl. *Mr. Birk* 'Birk Tanár Úr', stb.) szólíthatja meg. Korosztályának tagjaival szemben viszont nyugodtan használhatja az informális megszólítás kifejezőeszközeit, amely általában a keresztnév használatára korlátozódik (pl. *Tom* 'Tomi', *Sue* 'Zsuzsi'). A bizalmas viszonyra utaló (pl. *Dear!* 'Kedvesem!', *Darling!* 'Drágám!', stb.), valamint a játékos sértés (pl. *You little fool!* 'Te kis bolond!') megszólítási formáit viszont a legtöbb kultúrában jobb, ha csupán az otthon falain belül alkalmazza.

A társadalmi viszonyok nyelvi jelölésének utolsó aspektusaként meg kell említenünk az olyan kifejezések, mint például az *Oh, my God!* 'Óh, Istenem!' vagy a *Damn!* 'A francba!', valamint a töltelékszavak (pl. *Well,...* 'Nos,...', stb.) helyes megválasztását is, melyekről általánosságban elmondható, hogy szinte egyáltalán nem kapnak szerepet az idegennyelv-oktatásban. Pedig az anyanyelvi beszélők szóbeli megnyilvánulásaiban „hemzsegnek” az olyan kifejezések, amelyek arra szolgálnak, hogy a nyelvhasználók időt nyerjenek, míg megformálják mondanivalójuk következő részét. Nyilvánvaló, hogy egy nyelvtanuló számára egyenesen kulcsfontosságú lehet az említett stratégia alkalmazása, ezért fontos, hogy rendszeres használatuk szerves része legyen a legkülönbözőbb párbeszédgyakorlásának. Ugyanígy, a felfebb említett üdvözlések és megszólítások elsajátításának leghatékonyabb módszere, ha minden szituációs játék, illetve dialógus „kötelező” elemévé tesszük őket.

A szociolingvisztikai készségek következő aspektusát azok az udvariassági szokások alkotják, amelyek kultúránként szintén eltérőek lehetnek, és „gyakori forrásai a népcsoportok közötti félreértéseknek, különösen akkor,

ha az udvarias kifejezéseket szó szerint értelmezik” (ibid., 144). Ide sorolhatjuk a pozitív és negatív udvariassági formulákat, a *Please*, 'Kérem', *Thank you*, 'Köszönöm.' és hasonló kifejezések megfelelő használatát, valamint az udvariasság elkerülésének szabályait.

Az ún. pozitív udvariasság nyelvi kifejezőeszközeire (pl. érdeklődés valaki hogyléte felől, hála kifejezése, ajándékozás, stb.), leggyakrabban a kommunikáció legelső fázisaiban van szükség, mert nemcsak a partnerek egymáshoz való viszonyulását határozzák meg, hanem az egész beszélgetés kimenetelét is befolyásolják. Hasonlóképpen, a negatív udvariassági kifejezések használatát egyfajta stratégiaként kell értelmezni, melynek célja a kapcsolat megtartása, valamint a konfliktusok elkerülése. Ide tartozik például a bocsánatkérés, az udvarias elutasítás és ellentmondás (pl. *No, I'm afraid not*. 'Attól tartok, nem,' stb.), illetőleg a tompítás alkalmazása.

Az udvariassági szokások további aspektusa, a *Please*, 'Kérem', *Thank you*, 'Köszönöm.' és hasonló kifejezések, melyeknek – rendszerint az anyanyelv hatására történő – nem megfelelő használata is kellemetlen helyzetbe hozhatja a nyelvhasználót. Jellemző rájuk, hogy általában minden nyelvben más lexikális egységek segítségével fejezik ki őket, ezért tükörfordításban teljesen értelmetlen jelentést kaphatnak, mint például, a *Here you are*. esetében, amely a 'Tessék.' szó megfelelője. De ugyanígy, a *Please*, 'Kérem' sem használható a *You are welcome*. 'Szívesen.' szinonimájaként az angol nyelvben

olyan értelemben, ahogyan a 'Kérem' szó a magyar nyelvben.

Végül, de nem utolsó sorban fontos, hogy a nyelvtanulók figyelmét felhívjuk azoknak a nyelvi megnyilvánulásoknak az elkerülésére, melyeket a céltudat képviselői udvariatlan magatartásként, az udvariassági szokások szándékos semmibevevételeként értelmezhetnek. Ilyen pl. a nyersség, szókimondás, szemrehányás, rendreutasítás, türelmetlenség, és még sorolhatnánk. Konkrét példákat említve, a *What do you want?* 'Mit akarsz?' kifejezés rendkívül nyersen és sértően hathat, de ugyanígy elképzelhetetlen étkezésnél a *Pass me the salt*. 'Add ide a sót!' szókapcsolat használata a *Could you* és a *please* szavak hozzáadása nélkül.

Ami az udvariassági formulák elsajátítását segítő oktatási módszereket illeti, a vázolt kategóriák abban a kivételes helyzetben vannak, hogy még az osztályterem falain belül is egy aránylag természetes közeg alakítható ki a gyakoroltatásukra, szemben azokkal az aspektusokkal, melyek ugyanebben a térben csak mesterségesen fejleszthetőek (pl. telefonbeszélgetések, bevásárlás stb.). Hiszen a tanóra folyamán is számos olyan alkalom adódhat, amikor szükségessé válik az említett kifejezések alkalmazása, például a *Here you are*. 'Tessék.', *Thank you*. 'Köszönöm.', *You are welcome*. 'Szívesen.', stb. (pl. amikor a tanuló tanárának ad valamit vagy kap attól), valamint az udvarias kérések (pl. *Could you repeat it once again, please?* 'Megismételné, kérem, még egyszer?')

Open your exercise-book, please. 'Légy szíves, nyisd ki a füzeted!', stb.) és elutasítások (pl. *I'm afraid I can't accept it*. 'Attól tartok, ezt nem tudom elfogadni', stb.), illetőleg a bocsánatkérések (pl. *Sorry for being late*. 'Elnézést a késésért', stb.) használata. Ezért ajánlatos megkövetelni minden ilyen helyzetben a megfelelő kifejezések alkalmazását, illetőleg a fontosságukra rendszeresen felhívni a tanulók figyelmét. A leghatékonyabban azonban akkor járunk el, ha már a kezdetektől erre szoktatjuk a diákokat, s a legelső tanórákon időt szánunk arra, hogy elsajátítsák az ún. *classroom language* 'osztálytermi angol/német stb.' leggyakoribb nyelvi kifejezőeszközeit.

Összegzésképpen elmondható, hogy mind a társadalmi viszonyok, mind az udvariassági szokások leginkább akkor fejleszthetők sikeresen, ha kontrasztív módon rámutatunk a célnyelvben s az anyanyelvben betöltött funkciójuk különbségeire, s ha a tanulók a szituációs játékok és párbeszédetek szerves részeként sajátíthatják el.

Megjegyzés: Az IKK további elemeivel, így a pragmatikai, szociokulturális, valamint paralingvisztikai kompetenciák fejlesztésével a Katedra folyóirat következő számaiban foglalkozunk.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM:

Közös Európai Referenciakeret: nyelvtanulás, nyelvtanítás, értékelés. 2002. [online]. [cit. 2014-09-03]. Retrieved from: <http://www.nyak.hu/nyat/doc/ker_2002.asp>.